

15 и 16 јуна логоровала је турска војска у Никшићком Пољу.

17 јуна кренула је према Бршну гдје су Црногорци били изградили утврђења.

Након четиричасовне борбе Црногорци су се повукли. Турска војска логоровала је код Повије. 18 јуна почела је борба на Острогу, у којој су Турци корак по корак напредовали скоро стално у борбеној формацији и стално терен освајали.

Турска војска логоровала је стално на бојишту, те су је црногорске трупе нападале са свих страна и узнемиравале.

Након седмодневних борби стигао је Сулејман-паша, 25 јуна, у Спуж, гдје се састао с Али-Саиб-пашом и онда кренуо у правцу Подгорице, одакле је намјеравао да наступа према Цетињу или преко Ријеке или Плавнице, а одавде лађама или баркама до Ријеке према Цетињу.

Црногорци су са своје стране били ријешени да у борби истрају до краја, да све куће и насеља на путу униште, да оно мало извора и цистерни затрпају или да их учине неупотребљивим за пиће“.

Без сумње би Сулејман-паша имао да савлада велике потешкоће на овом маршу и теренске прилике би тражиле велике трајне маршевске напоре и издржљивост и онако ослабљених трупа, нарочито би се тешко осјећао недостатак воде.

Даље напредовање је прекинуто, јер је Сулејман-паша са својим трупама позван из Подгорице да се прикључи Дунавској армији.

Хамдија Капичић

ПРОТОВЕСТИЈАР ГРУБО

Наводећи Тајнера (Theiner, Monumenta Hung. II, 16), Константин Лиречек каже: „У повељи папе Иноћентија VI из Авињона, од 24 дец. 1354, помиње се, међутим, као српски „comes camerarius“ Grubo de Catara, који иначе није познат“ (Историчка Срба, II, 207). Ово је једини досад познати податак о протовестијару Грубу. Према томе, Грубо Которанин постао је протовестијаром цара Душана последије Николе Буће, који је умро на почетку 1354.

Которски споменици сачували су помен о Грубу протовестијару. Године 1395, 12 новембра, Мароје Лампров Болица из

Котора склопио је уговор с Марком сином Марка, брата Г р у п ц а протовестијара, о миразу своје кћери Домице (Домуше), која се удаје за Марка. Синовац протовестијара Груба добио је у мираз земљу у Прчању, коју је Болица добио женидбом с Марушом, кћерју Трифуна Баске. Земља је плаћала цркви св. Сфигурата 4 гроша которска годишње. Била је процијењена 300 дуката, по 30 гроша дукат, што је износило 750 перпера (II, 255). Како јој је отац био властелин, Домица је, разумије се (и ако се овдје не наводи), носила обавезно још и богат мираз у роби и накитима „по обичају властелинки“, како се често наводи.

Послије годину дана, два которска грађанина, Радич и Новак Радиновићи, заложили су Марку своју кућу на Шурању за 100 перпера которских. Налазила се између куће Маркова таста, Марина Болице, и куће Влаха Голија. Уговор је склопљен с пристанком Станиславе, жене Радичеве, и Љубиславе, жене Новакове. Потврдили су га Марго Трифунов Пасквали, редовни судија, и Грубојица Пима, аудитор. — Послије два дана склопљен је други уговор, којим Марко покојног Марка, брата Групца протовестијара, унајмљује исту кућу Радичу и Новаку за 8 перпера которских годишње (II, 362—3).

Априла 1398, Марко покојнога Марка, брата покојнога Групца протовестијара удао је своју кућну помоћницу Станицу, за Станоја Николичића из Леденица, дајући јој у прђију кућу на Крепису (горњи дио града), која се налазила испод куће бичевалаца (братовштине св. Крижа). Поред тога дао је Станоју 15 перпера гостовине да оправи кућу (II, 531).

Још једном се сусретамо са синовцем протовестијара Груба. За 20 перпера дуга, Бакоје Нала Сергијева заложиио му је, 25. I. 1399, два карата (дионице) свога ждријеба у Грбљу (II, 633).

Из наведених података види се да је синовац протовестијара Групца био властелин которски, јер се оженио из угледне властелинске породице которске, према укалупљеном обичају властеле доба феудализма; и да је протовестијар Грубо имао брата Марка (или Марга). Изгледа, да је отац Грубова синовца рано умро, и да је остао мало познат; отуда се, можда, и помиње само као брат протовестијара. Пада у очи да се ни у једном случају не наводи њихово братственичко презиме, уобичајено већ тада код которске и дубровачке властеле, као што је код њихових посадника било уобичајено презиме по оцу (патронимика).

Јиречек је имао у руци I и II судско-нотарску књигу которску, али није наишао на поменуте документе из II књиге, да њима потврди извор по Тајнеру. Али, и поред свега што смо већ навели, поставља се питање: ко је Грубо протовестијар?

С пуно оправданих разлога, ми сматрамо да је Душанов протовестијар био Грубо Пасквали, Которанин, с којим се више пута сусретамо у I књизи которских споменика (1326—35). Истина, не можемо га дуго пратити, јер которски списи од 1338—94 нијесу сачувани. Даљи подаци, мислимо, оправдаће у пуној мјери нашу претпоставку. Нарочито су убједљиве чињенице: 1) што је поменути Грубо Пасквали био савременик, пријатељ и сарадник Николе Буће, Душанова протовестијара; 2) што је с Николом Бућом био раније цариник државних тржишта за Дечанског и младог Душана; 3) што је привредно и финансиски пословао с Николом Бућом и његовим братом Михаилом, познатим финансијером и дипломатом, као и с Томом Бугоном, Которанином, који је имао своје посједе у Брскову, Брвенику и Руднику, свакако и своја окна у рудницима тих мјеста, и који је имао личних додира са српским владаром, у снабдијевању његовог двора и његових великаша¹⁾; 4) и најзад, што у редовима которске властеле не налазимо у то вријеме ниједног другог Груба који би могао постати протовестијаром 1354, намјесто Николе Буће.

Грубо Пасквали помиње се 10. VIII. 1326, у најстаријим сачуваним списима которским. Ту је уведен као: Грубе Паскалис Мартхоли (I, 12); на другом мјесту Грубе Паскалис Бартхоли (I, 75; у свим осталим случајевима: Грубе Паскалис. Из овога излази да је Грубо био син Паскала Мартолова. Ми сматрамо да је овдје ријеч искључиво о једној истој особи. Которски нотар негдје га пише Мартол, а негдје Бартол. На крају ћемо се осврнути зашто сматрамо да је Грубо Паскалов припадао познатој которској породици Пасквали.

Крцо Витомиров дао је, 12. V. 1327, озваничену признаницу на 500 перпера, које дугује Грубу Пасквали. Поред судије и аудитора, као свједок наводи се Трифун Бућа (I, 75); за којег не можемо утврдити да ли је био стриц или брат од стрица Николи и Михаилу; иначе је познат као дипломата краља Милутина. — Мартол Петра Мартолова дао је, 4. VI. 1327, признаницу на 23 перпера и 9 динара млетачких, које дугује Грубу; а 21. VI. 1327 Матеј Трифуна Јаконова на 216 перпера и 10 динара млетачких (I, 86). Послије десет дана, Грубо Пасквали изјавио је пред судом да је потпуно подмирен од Милослава ранијег слуге Тупше (I, 88).

У заједници с Николом Бућом, Грубо је био у пословно-трговачким везама са истакнутим италијанским трговцима који су, преко Котора, били развили живе трговачке везе са Србијом,

¹⁾ О Томи Бугону више у чланку Рудници Србије у которским споменицима XIV вијека, Наука и природа, св. 3 за 1954.

нарочито с рудним тржиштима. Перенцоло Болани из Млетака дао је, 17. XI. 1326, озваничену признаницу, да му је Никола Бућа подмирио свој дио дуга што је дуговао заједно с Грубом Пасквали; а истог дана Амброзин Барнис из Милана признаницу да је подмирен од удружених (уортачених) Груба Пасквали и Николе Буће у свим трговачким пословима (I, 46). Обје ове нотарске исправе потврдили су Марин Мекса, судија, и Гргур Тиманои, аудитор, који нам је познат као которски изасланик 1351 г. к цару Душану у Приштину, заједно с Михаилом Бућом (Ст. Новаковић, Законски споменици, 32).

Грубо је био ортак и Михаила Буће. Андрија Михаилов Варказ из Задра изјавио је пред судом которским, 7. VII. 1331, да је у свему подмирен од Михаила Буће и Груба Пасквали из Котора. Узгредно напомињемо да се ове године помиње Лампро Болица (I, 220), свакако отац поменутог Марина, таста синовца Груба протовестијара.

Најважнији докуменат је од 26. IX. 1327 (I, 101—2), чију садржину износимо у сажетости: Вијеће и Општина града Котора чине до знања свима и свакоме, како се племенити и уважени муж Тома Бугон тужио у име своје и у име племенитих мужа: Кима из Улциња, Груба Пасквали и Николе Буће из Котора, својих другова, цариника „господина“ краља, да су им Дубровчани са многим лађама и оружаним галијама насилно одузели сѐ коју су превозили на тржишта, и тако им нанијели штету за 14.000 перпера. Цариници су тражили да Општина предузме мјере за намиру штете. Пошто је ствар испитала, Општина је донијела одлуку да се од добара Дубровчана гдје било у Србији и на подручју краљевине Рашке заплијени толико да се може намирити нанесена штета. Одлука је донесена уз глас звона у пуном учешћу народног збора, у присуству Марка Квинтавала, Јакобела Болани и Јакобела Томадо из Млетака, као и многих других. Очигледно, да су у овој трговини били заинтересовани и поменути млетачки трговци.

Све околности и чињенице, дакле, наводе да Душанов протовестијар Грубо није био нико други него поменути Грубо Пасквали. Нема никакве прилике да је то могао бити Грубе Бисте („Бистетик“), који је био изасланик которски 1351 к цару Душану, заједно с Михаилом Бућом и поменутиим Гргуром Тиманои (Ст. Новаковић, Законски споменици, 32), а који се и не помиње уопште у I судско-нотарској књизи которској (1326—35); нити смо га могли пронаћи гдје друго. Још мање може

доћи у обзир мало познати Грубе Базилијев Премути, који се помиње 1332 (1—2,8).²⁾

У два наведена случаја, Грубо Пасквали се наводи као син Паскала Мартолова, односно Паскала Бартолова. Како је Паскал Мартолов био врло угледна личност Котора свога времена, то се у сачуваним списима помиње врло често. Октобра 1329, Општина которска изабрала је два властелина за своје ратне заповједнике, Паскала Мартолова и Марина Галију. Паскал Мартолов био је редовни годишњи судија у периоду од 23. IV. 1331 — 23. IV. 1332; а судски аудитор у полугодишњем периоду 1335. То су највеће почасте, које му је могао дати родни град. У том времену (1329—35) мијењала су се три нотара, Филип Матејев из Осима, Петар Витов из Котора и Пиетро Јакобов Савињанин из Милана. Сви тројица овог Паскала уводе некад да је син Мартолов, а некад Бартолов. У поменутом периоду, од тројице годишњих судија — који су са кнезом, у име Великог и Малог вијећа, претстављали аутономну власт — једини је био Паскал Мартолов. На једном мјесту уведен је као син покојног Мартола.

Један Мартол Паскалов помиње се 1279 међу претставницима Котора који уговарају мир с Дубровчанима (Јбућић, Листине, I, 119). Изгледа, то је отац поменутог Паскала, ратног заповједника и судије которског (1331), дјед Груба протовестијара. Тако је по ондашњем обичају, Паскал добио име по дједу (отуда га и пишемо као сина Мартолова, а не Бартолова).

Поред Груба и Марка (или Марга), Паскал Мартолов имао је још једног сина, Трифуна, који се помиње у которским списима. Тако, 25. I. 1332 помиње се Паскал са својим сином Трифуном, гдје га нотар пише „Баскал Бартолов“. Као и брат му Грубо, Трифун је подузимао замашније трговачке послове с Николом Бућом и поменутиим Томом Бугоном, као и Петром Савиним, који је, такође, био у живој трговачкој вези с рудним тржиштима Србије. У документу од 3. IV. 1330 (I, 131), помињу се њих четворица као дужници неком Луки, који је судским путем, тражио да му врате 2770 перпера, или испоруче одговарајућу количину доброг сребра, погођеног по 12 перпера мање два гроша по фунти, што износи око 75 кг. Сребро је тада, у односу према злату, било далеко скупље него данас. Спор се повео што први тројица нијесу пристали да плате четврти дио за Петра Савина, који се тада налазио у Рашкој, јер се није повратио до уговореног рока. Трифун се помиње и 1335 у једној признаници,

²⁾ Овако, као 2 свеску I књиге, уводимо судско-нотарску књигу (1329—37), коју посједује Југосл. акад. знаности у Загребу. Захваљујући Академији, Државни архив у Котору има фото-копију те књиге.

којом се поменути Петар Савин обавезује исплатити Трифуну Паскалову 111 перпера (I, 298).

Паскал Мартолов биће родоначелник породице Пасквали. Паскал је био властелин, иначе не би могао бити ратни заповједник и судија которски. Био је истакнут, а вјероватно и школован. У његово вријеме, највише су се истицале которске породице: Бућа, Бизанти, Болица и Драго. Пасквали као братство тада се нигдје не помињу у которским списима. Пасквали ће бити познати тек крајем XIV и у XV вијеку; и уздићи се до угледа поменуте четири породице. Марго (Маргоције) Трифунов Пасквали био је редовни судија 1396—7. Потврдио је, као што смо видјели, онај уговор између Марка Маркова или (Маргова), синовца Груба протовестијара и браће Радиновић. Марго Трифунов је, без сумње, унук Паскала Мартолова. Помиње се врло често у которским списима као угледна личност. Исто тако и његов син Добрушко, који је био судија 1436 (књ. VI), као и други син Трифун 1442 (VII). Године 1419 био је судија Трифун Пасквали, заједно с Николом Болицом и Иваном Трифуновим Бућом. Налазимо га и у *Законским споменицима*, сабра-ним од Ст. Новаковића (стр. 2). Тада је то коначно утврђено презиме. При свечаној предаји Котора млетачким властима (1420), међу бројном властелом которском помиње се и Грубе Маринов Пасквали (III, 430), као и у штампаном Статуту которском (стр. 339). Биће то синовац Трифуна Пасквали, унук Марга.

Као што се види у породици Пасквали традиционална су имена Пасквал, Марго и Грубо (Грубеша, Грубац), као што су, на пр., код породице Драго имена: Драго, Лука, Марко, а код Бућа: Никола, Михаило, Трифун. Поред других чињеница, и то доприноси увјерењу да је Душанов протовестијар Грубо био из породице Пасквали, коју ће највише прославити Људевит Пасквали, знаменити хуманистички пјесник прве половине XVI вијека.

Иво Стјепчевић и Ристо Ковијанић

ПАХОМИЈЕ „ОТ ЦРНИЈЕ ГОРИ ОТ РЕКЕ“

Први фактор Штампарије Божидара Вуковића у Венецији био је јеромонах Пахомије, који је у поговорима књига најпре истицао да је „от Црније Гори от Реке“, а доцније стављао да је „от остров диоклитискога језера“. Ил. Руварац (у *цетињској Просвјети* II, 1893/94, 424) домишљао се да је Пахомије био са